

iFilosofie

Tijdschrift van de ISVW | April 2024 | # 75

●
De Jonge Denkers
Over chaos

●
isvw

Woest en ledig

Chaos is zowel aanlokkelijk als afstotend. In de novelle *De dood in Venetië* laat Thomas Mann zijn hoofdpersoon langzaam maar zeker kiezen voor 'de voordelen van chaos' ten nadele van 'kunst en deugd'. Gustav von Aschenbach verruilt een leven in dienst van orde voor een onstuimig en onbestemd chaosbestaan. Een andere positie in de orde-chaostegenstelling beschrijft William Somerset Maugham, die ergens noteert dat uitsluitend de schoonheid die de mens soms uit chaos creëert het mogelijk maakt om de wereld zonder afschuw te bezien.

Chaos versus orde, schoonheid versus chaos, in den beginne schiep God de keuze en nooit is de keuze af.

Filosofen zijn chaoten, neem dat gerust van mij aan. Het zijn wel chaoten die naar orde streven, en dat met enige regelmaat nog mooi voor elkaar krijgen ook. In deze *iFilosofie* presenteren we acht winnende essays van de Jonge Denkers-wedstrijd, die de vraag kregen voorgeschoteld: 'Hoe moet er worden omgegaan met chaos?' In spitsvondige columns lees je onverwachte metaforen en diepzinnige vergezichten. De Jonge Denkers stoppen weliswaar niet alle gaatjes in de tegenstellingen die chaos oproept, maar geven je wel een mooi overzicht van het denken over chaos, dat je voert door geschiedenis en heden, langs klerenkasten en de klimaatcrisis.

De redactie van *iFilosofie* wenst Alani Voogel, Awaz Ahmad, Julia Kirkels, Lizzy van Anrooij, Meike Chang, Suzanna Kooijman, Veerle Hoegaerts en Wouter Dieleman een mooi jongdenkerschap toe!

Veel leesplezier,

Florian Jacobs (hoofdredacteur)

4

De balans tussen chaos en orde

DOOR ALANI VOOGEL

6

Chaos

DOOR JULIA KIRKELS

8

Troebel water

DOOR SUZANNA KOOIJMAN

11

Tussen orde en wanorde

DOOR MEIKE CHANG

12

Wijsheid in de wanorde

DOOR AWAZ AHMAD

15

Gedachtewervelwind

DOOR VEERLE HOEGAERTS

17

Omarm de chaos en vind harmonie

DOOR LIZZY VAN ANROOIJ

20

Post-truth en pragmatisme

DOOR WOUTER DIELEMAN

De balans tussen chaos en orde

Stel je een levendige vrijdagavond voor in je favoriete patatzaak, voor mij is dat zonder twijfel Bram Ladage. Klanten staan ongeduldig in de rij, medewerkers razen heen en weer om bestellingen klaar te maken. Het lijkt op een spektakel van volledige chaos. Wat als ik, als medewerker van zo'n patatzaak, jou zou vertellen dat er onder deze schijnbaar volledige wanorde een diepe orde schuilt? Een set van regels, structuur en organisatie, waar iedere medewerker zich aan houdt. In plaats van volledige chaos is het een breekbaar evenwicht tussen chaos en structuur.

Door Alani Voogel

Allereerst wil ik ingaan op wat chaos in onze tijd is. Chaos is een synoniem van verwarring en wanorde, een staat waarin dingen onvoorspelbaar en overweldigend overkomen. Hij kan zich in verschillende situaties voordoen, of het nu in onze dagelijkse routine is (werk, school), in complexe systemen (politiek, overheid) of zelfs in iemands hoofd.

De eeuwige drang naar orde

Het concept van chaos en orde binnen die chaos heeft al generaties lang filosofen, wetenschappers en denkers geïnteresseerd. Als ik dan nadenk over grote filosofen die geprobeerd hebben orde te scheppen in de schijnbare wanorde van het universum, dan kom ik al snel uit bij Plato.

Voor Plato bestond orde in het begrijpen en streven naar ideale 'vormen' en het toepassen van hun principes op het dagelijkse leven. Plato zag chaos als een gebrek aan kennis en inzicht. Hij geloofde dat wanorde ontstaat wanneer mensen de ware aard van de ideale vormen niet begrijpen. Plato benadrukte het belang van kennis en begrip als middelen om orde te scheppen in een schijnbaar chaotische wereld. Zijn concept van 'vormen' en zijn zoektocht naar ultieme waarheid en orde zijn slechts enkele voorbeelden van hoe mensen hebben geprobeerd betekenis te geven aan de wereld om ons heen.

Nu weet ik niet of er een buitenwereldse, perfecte kennis is. Dat is voor mij geen vaststaand feit. Maar wat ik wel kan halen uit de mening van Plato en veel andere filosofen, is dat mensen een diepgewortelde en

natuurlijke drang hebben om orde en structuren te herkennen in de chaos van de wereld. Bijvoorbeeld filosofen als Plato en wetenschappers als Charles Darwin. We hebben een aangeboren vermogen om patronen te herkennen, betekenis te zoeken en onze omgeving te begrijpen. Dit is een van de manieren waarop we als mensheid zijn geëvolueerd en ons begrip van de wereld hebben vergroot.

Deze patronen en begrippen die wij als mens kunnen herkennen en vinden, brengen ons tot een orde binnen een wereld die soms te chaotisch lijkt. Ook een klant zoals jij kan orde vinden in de chaos van een drukke patatzaak. De structuren zijn voor ieder mens te herkennen, als die er maar naar kijkt.

Relativiteit binnen chaos

Dit roept de vraag op of chaos eigenlijk wel bestaat. Als we overall iets van structuur kunnen ontdekken, betekent dit dan dat chaos slechts een subjectief begrip is? Dat idee heeft veel filosofische en wetenschappelijke implicaties en daagt ons uit om het begrip chaos opnieuw te overwegen. Wat voor de één totale wanorde kan lijken, kan voor een ander met een expertise in dat gebied juist een geordende situatie zijn. Dit fenomeen staat bekend als het Dunning-Kruger-effect, waarbij mensen met beperkte kennis en ervaring vaak de neiging hebben om complexe situaties als chaotischer te beschouwen dan dat ze werkelijk zijn, terwijl experts in dat gebied de orde in die chaos herkennen.

Dit betekent niet dat jouw chaos niet bestaat in je hoofd, op het werk of op school. Het betekent alleen dat je alles wat je ziet als wanorde, bekijkt door jouw eigen bril. De klimaatcrisis kan in jouw ogen uit de hand

Alani Voogel

gelopen zijn, terwijl het in de ogen van een ander helemaal niet zo chaotisch is.

Dit kun je ook terugvinden op bijvoorbeeld een vliegveld. Mensen rennen heen en weer, er klinken aankondigingen, bagagekarretjes worden in alle richtingen geduwd en passagiers staan in lange rijen. Het lijkt alsof alles in de war is, maar als je wat dieper kijkt, zul je beseffen dat er een zorgvuldige organisatie achter deze chaos zit. Er is een duidelijke werkwijze voor inchecken, beveiligingscontroles, instappen en bagageafhandeling. Het personeel werkt samen volgens strikte regels en protocollen om ervoor te zorgen dat vliegtuigen veilig vertrekken en aankomen, met de passagiers er in.

Voor het personeel zal het er dan ook nooit als een wanorde uitzien. Vanuit hun perspectief is er structuur en orde. Zij kunnen de chaos wegdenken, omdat ze alle regels en disciplines heel goed kennen.

Het onvermijdelijke

Tegelijkertijd moeten we wel erkennen dat chaos, in de bredere zin van het woord, een onvermijdelijk aspect van ons leven is. Het is een kracht die onze plannen kan verstoren en onze verwachtingen kan uitdagen. Ook al is jouw chaos subjectief, zou het nog steeds onrealistisch zijn om te proberen alle chaos uit je leven te bannen. Er zitten dan wel structuren in de chaos, maar ik denk niet dat we ooit *al* deze structuren kunnen herkennen.

Chaos is dus een ingewikkeld concept, omdat het niet alleen een subjectief onderwerp is, maar ook omdat het onvermijdelijk in ons leven aanwezig is. Daarom is het belangrijk om perspectief te krijgen op je eigen chaos. Wat is voor jou het meest chaotische aspect van deze wereld? Kun jij de structuren ontdekken in bepaalde situaties? En zo niet, misschien ken je wel mensen die wat meer structuren met jou kunnen delen. Het is belangrijk dat wij chaos gaan accepteren en omarmen als onvermijdelijk, maar we moeten ook blijven zoeken

naar orde binnen de chaos. Er is immers altijd wel chaos te vinden, maar net zo goed zijn er structuren die je leven gemakkelijker maken.

De creatieve kracht

Het zou naast dat het onrealistisch is om chaos volledig te vermijden, ook nadelig zijn om het te proberen. Chaos kan zeer leerzaam zijn, het daagt je uit om te ontdekken en laat je creativiteit vloeien. Veel ideeën zijn ook uit onverwachte situaties gekomen, zoals het ontstaan van patatjes (friet). Toen de Belgen in de 17e eeuw geen vis konden vangen, moesten ze iets nieuws bedenken om te overleven. Zo verscheen er binnen de chaos van honger de nu wereldberoemde patat (friet).

Chaos brengt ons dus niet alleen tot nieuwe inzichten en structuren, maar wekt ook onze creativiteit en originaliteit op. Als jij nieuwe dingen wilt ontwerpen, dan begint dit niet bij een structurele lijst of volgorde. Schilders of schrijvers hebben echt geen stappenplan als ze een nieuw schilderij of boek bedenken en maken, tenminste, daar heb ik nog nooit van gehoord. Vanuit (een subjectieve) ongestructureerde chaos komt een kersvers creatief idee tot stand.

De patatzaak van het leven

In de zoektocht naar orde binnen de chaos, stellen we onszelf de vraag: 'Wat moet er nu gedaan worden?' We weten dat chaos onvermijdelijk is, dat hij subjectief is en dat hij deel uit moet maken van het menselijk leven. Maar wat moeten we doen met deze inzichten?

Wat het belangrijkste is, is het vinden van balans. Tussen de hectiek van de patatzaak en de chaos van het leven moeten we blijven streven naar orde en structuur, waar mogelijk. Terwijl we dat doen is het belangrijk om de schoonheid en kracht van de chaos te erkennen, wat we eruit kunnen halen en hoe we erdoor kunnen groeien. Want wie had nu gedacht dat er zo veel te leren valt uit de chaos van een patatzaak?

Chaos

Oh ja. Deze column. Of moest het een artikel zijn? Anyway, het moet dinsdag na de vakantie af zijn. Dinsdag al. Nou ja, de eerste versie dan. Nooit echt duidelijke uitleg over gekregen. De enige uitleg die we hebben gehad, stelde dat het een column moest worden, terwijl de pdf van Jonge Denkers zegt dat het een artikel moet zijn. En niet alleen dit, hè. Proefwerkcijfers, huiswerk, mailtjes, stress. En op een groter niveau: klimaat, oorlog, ongelijkheid, onrecht. Overal. Mijn hoofd slaat op hol. En nu is de vraag; hoe gaan we ermee om? Met deze chaos?

Door Julia Kirkels

Om eerlijk te zijn, ik weet het niet. Ik denk ook niet dat ik het ooit ga weten. En dus denkt een deel van mij nu: 'Waar de heck ben ik mee bezig in mijn welverdiende herfstvakantie?' Maar goed, laten we er eerst maar eens induiken. Wat *is* chaos nu eigenlijk precies? Het Nederlands woordenboek van Van Dale zegt dit:

cha·os (de; m)

1. ordeloze massa, warboel

Het *Wolters' handwoordenboek* voegt hier het woord 'baaierd' aan toe, waarmee de 'ongevormde massa voor de schepping, waaruit de geordende aarde ontstaan is' wordt bedoeld. Dit is een religieus concept, aangezien het woord 'schepping' erin voorkomt. Dit gebruik van het woord 'chaos' bestaat al sinds de klassieke oudheid. De Romeinen gebruikten het om een 'grenzeloze ruimte

Julia Kirkels

vol duisternis' aan te duiden, en de Grieken gebruikten het woord 'kháos' (onmetelijke ruimte waar al het bestaande zijn oorsprong vond). Dit woord zou, afgaand op etymologie.nl, verwant kunnen zijn aan het woord 'kháskein', wat gapen betekent. Dat draagt dan ook weer bij aan de chaos in mijn hoofd. Lekker dan.

Is het dan zo dat chaos chaos veroorzaakt? Dat als er chaos is, die chaos zichzelf alleen maar chaotischer maakt? Ja, dat denk ik. Er is sowieso meer kans op chaos dan op orde, als we chaos voor nu even definiëren als 'ordeloos'. We nemen de nummers 1 2 3 4 5. In die volgorde (het zit al in het woord) zit daar orde in. In 5 4 3 2 1 ook nog wel. Maar je kan nog veel meer rijtjes maken die totaal niet op orde lijken te slaan. De kans op orde is dus statistisch kleiner. Terug naar de vraag of chaos zichzelf chaotischer maakt. Als je in een ordeloze klas staat, met leerlingen die door elkaar heen staan te schreeuwen, wordt het geschreeuw alsmaar harder, toch? En uiteindelijk gaan ze vast ook met dingen gooien. Chaos versterkt zichzelf dus zeker. Maar als dat zo is, versterkt orde dan orde? Komt er met orde meer orde dan er al was? Misschien. Maar ik denk ook voor een deel van niet. Ik denk niet dat we onder de chaos uit kunnen komen. Neem de politiek. Onze overheid neemt besluit na besluit, maatregel na maatregel, om de problemen in het land op te lossen,

maar na elk besluit is er opnieuw weerstand van een bepaald deel van de bevolking. Denk even terug aan de avondklok. Er waren steeds mensen die er lak aan hadden en toch 's nachts de straat op gingen. Chaos. Of het moment dat werd aangekondigd dat de omgevingswet zou worden ingevoerd, gingen sommige boeren met hun trekker de snelweg op. Nog meer chaos. En als er orde is, zijn we de chaos aan het bestrijden. Dat betekent dat we als het ware bang zijn voor de chaos en angst is toch eigenlijk ook onderdeel van chaos? Ik bedoel, als chaos een diepe put is, een donkere ruimte, een heksenketel (zoals een van die vage online woordenboeken me vertelt), dan spring je er niet voor je plezier in.

We zijn tot de conclusie gekomen dat chaos misschien onvermijdelijk is, hoewel er zeker iets aan te doen valt. Datgene is dan gewoon niet helemaal sluitend. Maar als er wel iets aan te doen is, hoe klein dan ook, moeten we die kans dan niet grijpen? Proberen de wereld op orde te brengen? Ik zou zeggen dat het van de situatie afhangt. Natuurlijk moeten we de oorlogssituaties in de wereld op orde brengen. Natuurlijk moeten we met zijn allen een sluitend en realistisch plan bedenken om klimaatverandering tegen te gaan. Zonder twijfel. Maar er bestaat ook leuke chaos. De chaos om de kleine dingen. De chaos van een verrassingsfeestje dat écht een verrassing blijkt te zijn. Van een kussengevecht midden in de nacht, waarbij je niet meer weet wie wie is, en of je je kussen tegen de lamp of het hoofd van je vrienden gooit. Van de slappe lach hebben aan tafel en niet meer weten waarom. Ja, chaos kan ook geweldig zijn.

Dus nee, er valt geen universeel antwoord te geven op de vraag of we chaos moeten bestrijden of omarmen. Maar dat is wat filosofie is, niet? Vragen zonder antwoorden. Of met een heleboel. Toch zou ik een min of meer sluitend antwoord kunnen geven, dat eigenlijk heel simpel is. Is het vervelende chaos? Haal de bestrijdingsmiddelen maar uit de kast (wel milieuvriendelijke graag, anders draag je ook weer bij aan de chaos van milieuvervuiling). Is het leuke chaos? Veel plezier!

Hoeveel woorden moest deze column ook alweer hebben? Of was het een artikel? Ik weet nog steeds niet wat het moet zijn. Moet ik die chaos dan in deze situatie omarmen of bestrijden? Nog een vraag om over na te denken. Misschien moet ik daar mijn column/artikel dan maar mee beginnen. 700 tot 1400 woorden in ieder geval. Dat komt wel goed voor dinsdag.

Troebel water

Wat heb je aan een meteoroloog in het oog van een orkaan? Ik zal het alvast verklappen: bitter weinig. Laten we echter bij het begin beginnen. In de filosofie zul je, wanneer het gesprek over chaos gaat, het geregeld over dezelfde vlinder hebben. Het is de vlinder die, om de onbeheersbaarheid van het leven aan te tonen, met zijn gefladder een kettingreactie in gang zet die uiteindelijk tot een orkaan totaal ergens anders leidt. De vlinder was op zijn beurt weer deel van een andere kettingreactie: volgens het mechanistische wereldbeeld van Descartes bestaat alles uit oorzaak en gevolg. Er is geen eindbestemming die vastligt; elke gebeurtenis is louter de volgende dominosteen die omvalt. Historisch gezien vond de mensheid het een fijn idee om een wezen te creëren dat de allereerste domino deed omvallen. Waarom is het natuurlijke verweer van de mens tegen chaos het creëren van religie geweest? En wat moet ons verweer worden wanneer religie langzaam verdwijnt?

Door Suzanna Kooijman

Ten eerste gebruiken wij als mens het woord ‘chaos’ voor verschillende, wijd uiteenlopende dingen. De rommel in mijn kamer is net zozeer ‘chaos’ als de ravage die een orkaan in een dorp heeft aangericht. De gemeenschappelijke factor is, vanuit ons menselijke perspectief, het ontbreken van structuur. Ik zeg ‘menselijk’ perspectief, omdat alles in principe altijd een structuur heeft. Mijn kamer is op dit moment misschien dan wel een wanorde, maar voor zover ik weet liggen mijn kleren op de grond, en hebben ze geen natuurkundige wetten gebroken door plotseling te gaan zweven. Hetzelfde geldt voor de orkaan. Voor de mensen in het dorp was zowel de komst als de nasleep van de orkaan complete chaos: een meteoroloog zou ze echter precies kunnen uitleggen welke natuurkundige structuur achter deze orkaan schuilde. Aan het kennen van deze structuur hebben de dorpsbewoners echter niets als de dakpannen ze om de oren vliegen, of wanneer ze het dorp uit de brokstukken weer op moeten bouwen.

‘Chaos’ zou ik dus definiëren als alle gebeurtenissen die voor ons compleet ongestructureerd lijken. Het

ongestructureerde zit hem niet in de gebeurtenissen zelf, maar in ons eigen gelimiteerde begrip van deze gebeurtenissen.

Wij kunnen een fenomeen alleen maar begrijpen als dit fenomeen menselijk is. We verklaren onze eigen acties door goed te kijken naar onze motivaties, die op hun beurt voortkomen uit onze gevoelens en uit onze beleving van de wereld. Dit doen we ook met de acties van anderen. Hetzelfde principe kan echter niet toegepast worden op de natuur om ons heen. Toch is dat precies wat de mens trachtte te doen via het toekennen van menselijke eigenschappen aan natuurkrachten. Denk aan Zeus, die het liet bliksemen als iets hem niet zinde, of de wind aan het begin van de *Ilias*, die pas begon met waaien als het verzadigd was met een menselijk offer.

Het kan ook abstracter: denk aan de populaire spreuk ‘*Karma is a bitch*,’ wat niet alleen impliceert dat het lot een moraliteit van terugbetaling hanteert, maar ook nog het lot vrouwelijk maakt en het menselijke eigenschappen toekent, zoals rancune. Het is niet alleen het toekennen van menselijke eigenschappen aan onmenselijke krachten, het is het toekennen van

motivatie. Zodat wij gebeurtenissen als een orkaan die door een dorp raast kunnen begrijpen op dezelfde manier als dat we onszelf begrijpen.

Religie en spiritualiteit zijn lange tijd een prima manier geweest om een werkelijkheid voor onszelf te creëren waarin wij begrip kunnen hebben voor de chaos van het leven. Ze voorzien ons daarbij van een aantal duidelijke regels die ons de illusie geven controle te hebben over de chaos.

Maar in een tijd waarin de helft van de Nederlandse bevolking zich atheïst noemt, wat of wie neemt deze rol van religie over? De wetenschap? We hebben echter al gezien dat zelfs de slimste meteoroloog weggeblazen kan worden door een orkaan, iets wat een god nooit zou gebeuren. Daarbij loop je het gevaar dat wanneer wetenschap op de plaats van religie terechtkomt, zij op alle vlakken normatief opgevat zal worden, bijvoorbeeld op het gebied van de ethiek. Dit kan leiden tot de levensstijl-moraliteit, die eigenlijk al aanwezig is in de huidige maatschappij, en die pleit dat mensen die 'ongezonder' leven een hogere prijs moeten betalen om dezelfde zorg te verdienen als mensen die relatief 'gezond' leven.

Laten we daarom teruggaan naar de basis. Velen zullen hun kindertijd als zorgeloos beschrijven, niet per se vanwege een afwezigheid van problemen, maar vanwege de aanwezigheid van een ouder of een kleuterjuf. Die stond altijd klaar om je bij de hand te pakken en jou dankzij door hen opgestelde regels door problemen heen te leiden. Als we ouder worden verdwijnt deze aanwezigheid langzaam, en zijn we op onszelf aangewezen. We moeten zelf onze eigen regels maken. Als een 18-jarige in haar laatste jaar van de middelbare school kan ik je vertellen: dat is doodeng.

Misschien is dit waarom de christelijke God een vaderlijk karakter heeft. Uit angst om zelf regels te maken volgen wij liever die van een ouder, menselijk wezen op. Zelfs als deze niet bestaat.

Ik zou daarom willen pleiten voor een methode om met chaos om te gaan die geen goden creëert, en ook geen wetenschap vereert, maar die zich in plaats daarvan richt op de mens. Hiermee bedoel ik geen sociologie of antropologie als remedie, aangezien beide onder de wetenschap vallen. Noch wens ik de mens weer het middelpunt van het universum te maken – dat lijkt me een onnodige stap terug in de tijd. Ik beredeneer slechts vanuit het feit dat wij alleen alles wat menselijk is echt kunnen begrijpen, en vanuit het

Suzanna Kooijman

feit dat we naar regels verlangen. Ik geloof dat wij ons het stabielst voelen als wij aan regels kunnen voldoen die gemaakt zijn door de mensen om ons heen. In andere woorden: cultuur.

Cultuur is compleet vanuit een menselijk perspectief gefabriceerd. De regels worden doorgegeven van generatie op generatie, en daarom dus door de mensen die dichtbij ons staan. Cultuur vormt door deze regels een actief verzet tegen de chaos. De regels zijn immers vaak afhankelijk van de plaats en tijd van de desbetreffende cultuur en daarmee afgestemd op het specifieke type chaos dat mensen binnen deze cultuur tegenkomen. Ook vormt cultuur een passief verzet tegen chaos, door bijvoorbeeld de kunst die het voortbrengt. Kunst is volgens Kloos de 'aller-individueelste expressie van de allerindividueelste emotie' en daarmee het meest menselijke wat er bestaat.

In een niet-menselijke machine van oorzaak en gevolg kan kunst als een menselijke vertaling van de werkelijkheid worden gezien.

Het fijne van cultuur is dat het niet verdwijnt naarmate je ouder wordt. Je zult daarmee altijd een aantal regels achter de hand houden.

Voor het bestaan van cultuur is het daarbij noodzakelijk dat je je met andere mensen omringt. Dit op zichzelf is alleen al een uitstekende pijnstillert tegen chaos. Chaos is troebel water, maar in het gezicht van een ander mens zie je je eigen weerspiegeling.

Ik stel dus voor dat wij cultuur onze religie laten worden. Dit elimineert wel, paradoxaal genoeg, religie uit de cultuur. Op het moment dat mensen hun culturele regels door een God laten maken trekken ze, uit angst voor verantwoordelijkheid, hun handen ervan af, en maken ze het daarbij groter en universeler dan het dorpje waarin deze regels ontstaan zijn.

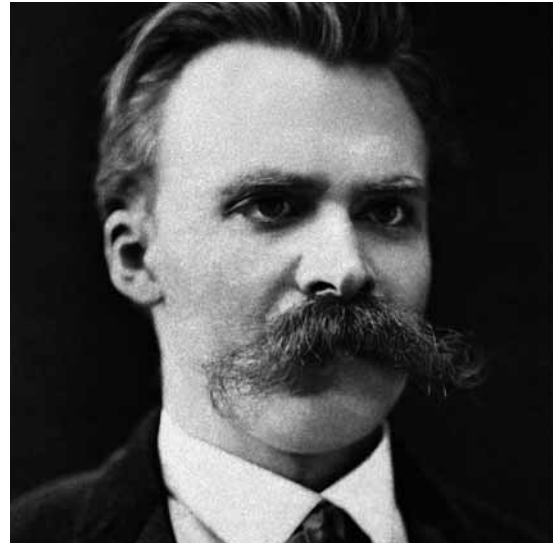
Vanzelfsprekend leidt dit tot narigheid. Denk aan kruistochten, vervolgingen en genocide. Zodra een cultuur het ideaal van grootschaligheid krijgt, verliest het de verbinding met de mensen. Cultuur wordt dan niet langer bepaald door relaties en visies binnen een kleine gemeenschap, maar door grenzen en haar relatie tot andere culturen. Zo wordt cultuur een wedstrijd in plaats van een handvat.

Ik pleit daarom: houd de cultuur kleinschalig. Vorm samen met de mensen om je heen regels en tradities die je steun bieden. En, om machtsmisbruik en onderdrukking te voorkomen, graveer de regels nooit in marmer. Modelleer de regels naar de relatie tussen ouder en kind, waar tenslotte ook altijd over de tijd van thuiskomst na een feestje onderhandeld kan worden.

Ik loop het risico om zweverig te klinken, maar toch zeg ik: houd elkaars handen vast in de chaos van het leven. Maak van jouw medemens jouw religie. Economisch gezien is het ook voordeliger: elke school wordt zo een kerk en elke eettafel een altaar.

ISVW | EVENEMENT

NIETZSCHE. DIONYSISCHE CHAOS

27 EN 28 APRIL 2024
v.a. € 380,-

Nietzsche koos Heraclitus' uitspraak 'Oorlog is de vader van alle dingen' als zijn lijfspreuk. Volgens Nietzsche belichaamt Dionysus de oorlog die zowel vernietigt als scheidt, de roes waarin dood en erotiek samengaan. Nietzsche vat zijn visie samen in de programmatische tekst *Het dionysisch wereldbeeld*. Dat is de kiemcel waaruit zijn filosofie zich ontwikkelde, het leidmotief waaraan zijn leven en werk te herkennen zijn. Tijdens dit weekend lezen en bespreken we *Het dionysisch wereldbeeld*. Dionysus toont zich in onze dromen. Om die redenen noteren deelnemers voorafgaand aan de cursus hun eigen dromen, om die aan de hand van Nietzsche te duiden. Met **Maarten van Buuren, Arnold Heumakers** en **Joep Dohmen**.

Tussen orde en wanorde

Chaos, een maar al te bekend begrip, maar wel een begrip met een lastig vast te leggen definitie. Want wat is chaos? De één ziet chaos als een ongeorganiseerde werkruimte, de ander ziet chaos juist als iets positiefs. Betekent dit dan dat de één wel gelijk heeft en de ander niet? Nee! Het is een kwestie van verschillende perspectieven. Kortom, chaos heeft geen vaste definitie, het is maar net hoe jij het interpreteert.

Door Meike Chang

Toch wordt chaos in het algemeen gezien als iets negatiefs. Er wordt vaak gesteld dat onze samenleving chaotisch is, maar hoe kan dat in zo'n gestructureerde samenleving als de onze? In een samenleving waar overal regels en voorschriften voor zijn? Mensen hebben behoefte aan structuur. Ze willen alles graag zo overzichtelijk mogelijk hebben, omdat ze anders al snel in de stress schieten (chaos!). Hoewel onze samenleving redelijk gestructureerd ingericht is, denk ik dat leven in volkomen structuur onhaalbaar is. Als je gepland had met de auto naar werk te vertrekken om 7 uur, maar je band lek blijkt te zijn, ontstaat er al direct een onregelmatigheid in de vaste structuur. Mensen lopen vrijwel elke dag tegen onverwachte gebeurtenissen als deze aan, betekent dit dat wij dan ook in constante chaos leven?

Dat ligt volkomen aan hoe jij je leven vormgeeft! We worden geboren in een wereld waar vrijwel iedereen streeft naar dezelfde normen en waarden. In een wereld waar voor elke te bedenken handeling wel een regel te vinden is. Ouders voeden hun kinderen op met deze normen en waarden en op scholen worden bepaalde regels al vroeg aangeleerd. Ieder mens volgt de ander dus als het ware blindelings, want we accepteren alles wat ons wordt verteld en volgen het braaf op. Precies om deze reden beschrijft Nietzsche de mens ook wel als een kuddedier die de zogenoemde 'slavenmoraal' volgt. Hij bedoelt hiermee te zeggen dat mensen zichzelf tot slaaf maken, zodra ze zich laten leiden door opgelegde moralen. Ze gebruiken hun uitzonderlijke denkvermogen niet en beperken zichzelf daardoor tot een enorm kleine wereld.

Zelf kan ik me maar al te goed vinden in Nietzsches theorie. Al langere tijd voer ik een mentale strijd met

Meike Chang

mezelf; het leven met een eetstoornis. Elke dag heb ik weer de optie om de situatie te verbeteren of om op hetzelfde pad te blijven. Het verbeteren van de situatie kost veel moeite en strijd en maakt me enorm van streek. Het wijkt namelijk af van mijn vaste structuur. Mijn eetgedrag is een vorm van controle houden over het leven, een vorm van structuur.

De meeste mensen leven als kuddedieren en volgen opgelegde regels zonder er zelf bij na te denken, zegt Nietzsche. Ik doe zelf niks anders dan dat, enkel volg ik mijn eigen opgelegde regels in plaats van regels die van bovenaf komen. Ik ben dus in principe een slaaf van mijn eigen geweten, van mijn eigen denken. Als ik mij los zou koppelen van dit kuddegedrag, van deze slavenmoraal, zal ik voor het blok gezet worden om voor mezelf te gaan denken. Wat moet ik vandaag gaan eten, hoeveel en wanneer? Waarom zijn mijn gevoelens zoals ze zijn, waarom heb ik een drang naar controle? Kortom, ik word weer echt aan het denken gezet omdat ik de veilige haven van structuur verlaten heb. Maar juist het verlaten van die veilige haven is hetgeen wat zo lastig is. Mijn gevoelens aangaan, de strijd aangaan, het voelt dan alsof ik overspoeld word door een golf die de weg compleet vertroebelt. Het voelt als chaos.

Chaos lijkt dus wel een reactie op een te gecontroleerd en geregeld bestaan, op een manier om ons denkvermogen gaande te houden en om ons te dwingen van het versimpelde gestructureerde pad af te wijken. Want wat zijn wij mensen zonder ons denkvermogen? Chaos schudt ons wakker en daagt ons uit om verder te denken dan ons vaste 'kadertje'. Dit is natuurlijk erg lastig, want het is veel gemakkelijker om op de bekende weg te blijven leven. Veilig, op de manier waarop je het allemaal gewend bent. Toch doen we onszelf hier eigenlijk mee tekort, we blokkeren compleet ons uitstekende denkvermogen. We geven het geen kans om te bloeien, om tot nieuwe creaties te komen. We stoppen het tussen vier strakke muren en zorgen er koste wat kost voor dat het daarbinnen blijft. Alles buiten deze vier muren is onbekend, over-weldigend, chaos.

Alhoewel Nietzsche in theorie naar mijn mening dus zeker gelijk heeft, zal het in de praktijk altijd lastiger uitpakken. Ook al weet ik dat ik mijn veilige haven moet verlaten, op dit moment ben ik er gewoon niet toe in staat. Er speelt zoveel meer in het leven dan alleen mijn persoonlijke strijd. Ik zou niet weten hoe ik de chaos aan moet gaan én tegelijk alle andere zaken in het leven bij moet houden. Ik zal echt een keer het besluit moeten maken om de chaos aan te gaan, maar voor mij voelt het nog niet als het juiste moment. Wellicht denkt iedereen zo en zitten we daarom vast in een soort herhalend patroon, in een patroon waarvan we onszelf haast niet kunnen verlossen omdat we er al zo diep in verwickeld zitten. Het zou me allemaal niets verbazen. Dus, durf jij de chaos aan te gaan?

Wijsheid in de Wanorde

Als kind in Syrië werd ik wakker met het geluid van schoten in de verte en ging ik slapen met het dreunen van bominslagen. Waar ooit de geluiden van spelende kinderen en zingende vogels waren, werden die vervangen door geluiden van geschreeuw en gehuil. In die wereld, waar elke dag een strijd was om te overleven, leerde ik als kind al vroeg om te gaan met chaos.

Door Awaz Ahmad

Deze traumatische gebeurtenis uit mijn jeugd heeft mij bang gemaakt voor chaos. Ik begon chaos te zien als een gevaar, als iets wat ik moest vermijden. Door de jaren heen ben ik echter anders naar chaos gaan kijken. Ik ben steeds meer van mening dat chaos niet per se iets negatiefs hoeft te zijn. Chaos kan namelijk ook voordelen hebben.

Ten eerste kan chaos een broedplaats zijn voor nieuwe ideeën en innovaties. Het is in tijden van chaos dat mensen gedwongen worden om buiten hun vertrouwde comfortzone te denken en onconventionele oplossingen te vinden. Deze ideeën zouden wellicht nooit tot stand zijn gekomen zonder de aanwezigheid van chaos. Een interessant perspectief op dit fenomeen wordt gedeeld door de beroemde psycholoog B.F. Skinner, in zijn boek *Walden Two*. Hij stelde: 'Chaos breeds geniuses. It offers a man something to be a genius about.' Chaos hoeft niet alleen een obstakel te zijn, maar het kan ook een bron van inspiratie zijn. Het is in momenten van wanorde dat de mens wordt uitgedaagd om nieuwe wegen te verkennen en creatieve oplossingen te bedenken.

Awaz Ahmad

Daarnaast biedt chaos kansen voor zowel maatschappelijke als persoonlijke groei. Door de coronapandemie zijn we bijvoorbeeld zelfstandiger geworden. Door de klimaatcrisis zijn we meer zelfbewust geworden. Door nepnieuws zijn we kritischer geworden. In plaats van als maatschappij op te geven, of als individu in te storten, moeten we lessen uit de chaos trekken. We moeten ons niet laten tegenhouden, maar we moeten groeien door de chaos. In de chaos zijn veel lessen te verkrijgen, waardoor we onszelf beter leren kennen.

Ten slotte stimuleert chaos vernieuwing. De Franse Revolutie is daar een voorbeeld van. De Franse Revolutie was een periode van extreme politieke en sociale veranderingen in Frankrijk. Mensen uit die tijd beschouwden de gebeurtenissen wellicht als chaotisch en ongeordend. Toch bracht deze chaos belangrijke vernieuwingen met zich mee. Waaronder de afschaffing van het feodale stelsel, de formulering van de Verklaring van de Rechten van de Mens en de Burger, en de ontwikkeling van een grondwet die in aangepaste vorm in Frankrijk bleef bestaan. In de geschiedenis zijn er vele soortgelijke gebeurtenissen geweest die op het eerste gezicht allesverwoestende chaos leken. Toch hebben deze gebeurtenissen vernieuwingen teweeggebracht die onze wereld hebben verbeterd.

Chaos is een natuurlijk proces

Wanneer was onze samenleving het meest geordend? Was dat in de prehistorie, in de middeleeuwen, in de renaissance? Maar hoe rechtvaardigen we dan de talrijke oorlogen, geloofsstrijden en opstanden uit die perioden? Of hoeven we helemaal niet zo ver terug te denken? Ervaren we nu de meeste orde, hebben we chaos volledig uitgesloten van onze samenleving? Maar hoe zit het dan met het extreem gepolariseerde politieke klimaat waarin we ons bevinden, de klimaatcrisis, het tekort aan huisvesting en en en...

Wanneer was er ooit orde? Is het nu, was het vroeger, was het tijdens de oerknal, was het voordat we ooit hebben bestaan? Misschien heeft orde nooit bestaan. Misschien is onze samenleving altijd een chaos geweest. Misschien is dit hoe de dingen horen te zijn.

Ik denk dat 'chaos' een natuurlijk proces is, net als regen, bliksem en de vorming van wolken. Chaos valt niet te onderdrukken, want het is hoe de dingen horen te zijn.

Orde is té perfect (maar dat zijn wij niet)

We zullen chaos nooit kunnen stoppen, dus laten we er beter mee leren omgaan. Het heeft geen zin om te focussen op de negatieve aspecten van chaos, omdat we die al in ons dagelijks leven ervaren. In plaats daarvan moeten we ons richten op de voordelen van chaos, want daaruit kunnen we vooruitgang halen.

Het is niet mijn bedoeling om de negatieve aspecten van chaos te negeren of te doen alsof alle pijn en verdriet die chaos veroorzaakt niet bestaan. We kunnen echter niet vooruitkomen door alleen naar onze gebreken te kijken. Mensen zijn namelijk niet perfect; we maken fouten die tot ongelukken leiden, we zijn hebzuchtig wat conflicten en oorlogen veroorzaakt, we zijn egoïstisch waardoor we verdeeld raken. Het streven naar een volledig geordende samenleving zal nooit volledig slagen, omdat onze menselijke aard dat niet toelaat. In plaats daarvan moeten we de imperfecties van onszelf en onze samenleving omarmen.

Chaos is verandering

Toen ik bezig was met het schrijven van deze column, moest ik al snel terugdenken aan de eerste filosofieles die ik ooit kreeg. In die les werd het thema 'chaos' besproken, in relatie tot de filosoof Heraclitus. Heraclitus is een oud-Griekse filosoof die vaststelde dat het enige constante in het leven verandering is. Misschien moeten we niet naar chaos kijken als een kwaadaardige demon die onze wereld probeert over te nemen, maar simpelweg als verandering. Heraclitus is bekend om zijn 'Je kunt nooit twee keer in dezelfde rivier stappen.' Misschien geldt dit citaat ook voor onze wereld. Elke dag verandert onze wereld (het bewijs is duidelijk te zien in het nieuws); misschien zijn deze veranderingen geen chaos, maar gewoon veranderingen. Misschien moeten we, geïnspireerd door de woorden van Heraclitus, onze perceptie van chaos heroverwegen. Is chaos werkelijk destructief of is het gewoon de intrinsieke aard van onze wereld? Als we chaos kunnen omarmen als een onvermijdelijk deel van het leven, kunnen we wellicht de potentie ervan benutten.

Gedachtewervelwind

Soms is het te druk in mijn hoofd. Er waait een wind achter mijn ogen en ik heb rust rust rust nodig, maar het is alleen maar chaos. De waarheid is simpel: die drukte wil ik helemaal niet. Ik heb er eens naar gegoogeld. 'Chaos in mijn hoofd'. Dan kreeg ik tips als 'ga vaker zitten in een rustige omgeving', 'zoek een nutteloze hobby' of 'maak een to-dolijst'. Al weet ik niet zeker of dit helpt. Vaak kan het woord 'chaos' in de eerdergenoemde context vervangen worden door het woord 'onrust' of 'wanorde'. Dit is ook hoe encyclo.nl de term het vaakst definieert. Alles wijst erop dat je het fenomeen van 'chaos in je hoofd' moet vermijden. Het is helemaal niet fijn om het gevoel te hebben dat zaken door elkaar lopen in je hoofd. Makkelijk uit elkaar te halen dagen zijn na een tijdje een blur. (Wanneer was ik naar dat concert?) (Heb ik dat project al afgerond?) Filosofen proberen zaken vaak te ordenen.

Door Veerle Hoegaerts

Aristoteles is hier een goed voorbeeld van. Naast dat hij de grondlegger was van het empirisme, was hij erg actief in de logica. Logica is ook wel de leer van correct redeneren. Er wordt aan de hand van regeltjes gekeken of een stelling valide is. Dit is een van de eerste bekende manieren hoe filosofen probeerden orde te creëren in een wereld vol chaos. Ook nu hebben we nog voordelen van deze 'schepping van orde' door Aristoteles. Zonder hem hadden de beginselen van de logica er misschien wel heel anders uitgezien. Maar waarom wilde hij af van de chaos in het redeneren? Wellicht had hij ook wel onrust in zijn hoofd.

Regelmatig probeert je brein om informatie zelf te ordenen. Dit merk je waarschijnlijk niet echt, maar als ik eens vraag: 'Wat gebeurt er als de witte bal tegen de rode rolt bij biljart?' Dat is waarschijnlijk een gemakkelijke vraag: 'De rode bal rolt verder in het verlengde van de witte bal.' Maar hoe weet je dat eigenlijk? Je bent wel erg bijzonder als je ook daadwerkelijk ziet hoe de witte bal zijn kracht doorgeeft aan de rode. Op die vraag had de Schotse empirist Hume wel een antwoord. Hij dacht dat het brein structuur geeft aan indrukken die via je zintuigen

binnenkomen. Zo denk je eigenlijk: 'Ik heb nog nooit gezien dat de witte bal een andere bal níét laat rollen, dus dat moet nu ook wel het geval zijn.' Zo, stelt Hume, hebben we eigenlijk het gevoel dat de wereld uniform is. Er wordt door het brein dus ook weer extra orde geschapen, waar de mens over het algemeen erg naar verlangt, en die die ook nodig heeft.. Zonder dit idee van een uniforme wereld zouden we geen conclusies kunnen trekken uit ervaringen uit het verleden of algemene redeneringen kunnen maken.

Maar als je brein al uit zichzelf orde schept, waarom verlangen we dan sinds de oudheid naar innerlijke orde? Misschien is het dan wel niet de bedoeling om verdere orde te zoeken, je kan namelijk niet om het feit heen dat wij als mensheid enorm veel hebben bereikt, met de manier van denken zoals wij dat nu doen. Je zou dan kunnen stellen dat het helemaal niet nodig is om meer rust te willen, maar dat we juist moeten accepteren dat deze innerlijke chaos precies is zoals we dat nodig hebben: chaos kun je zien als de schepper van creativiteit.

Chaos is de bron van alle creativiteit, maar wat is creativiteit precies? [Encyclo.nl](http://encyclo.nl) definieert creativiteit als het vermogen om werk tot stand te brengen dat zowel

Veerle Hoegaerts

nieuw is als passend of doelmatig. Een andere definitie is de flexibele houding die de mens in staat stelt om van oude manieren van denken los te komen, gewoontes te veranderen of om de dingen van alledag in een nieuw licht te kunnen zien.

Deze brij van gedachtes in ons hoofd leidt tot ideeën en verandering. Op die manier is chaos ook innovatie en vooruitgang. Ik geef twee voorbeelden.

Chaos van binnenuit kunnen we niet vermijden, daarom moeten we er gebruik van maken. Je kan aannemen dat chaos ons helpt om ons flexibel op te stellen en door te zetten in onzekere situaties. De wereld

is volgens Hume helemaal niet uniform, zo stelt hij zelfs dat chaos de enige constante in de wereld is. Het is dus belangrijk dat we leren hoe we ons aan kunnen passen als situaties tegen onze verwachtingen inlopen. We zien creativiteit hier als het vermogen om ons aan te passen om van oude ideeën (aannames) af te komen.

Daarnaast kunnen we creativiteit zien als het talent om nieuwe dingen te verzinnen die passend of doelmatig zijn. Deze vorm zie je overal om je heen: denk bijvoorbeeld aan abstracte kunst of architectuur, uitvindingen, maar ook literatuur is ontstaan uit een creatieve chaos. Zo had Napoleon zonder chaos op de weg niet bedacht dat mensen voortaan rechts moeten rijden. Zelfs het idee achter deze column is ontstaan uit de chaos in mijn eigen hoofd.

Moeten we ons dan constant laten leiden door chaos? Dat geloof ik niet. Zo hebben we nog steeds profijt van de orde die Aristoteles probeerde te scheppen in de oudheid en het idee van uniformiteit zoals Hume dat beschreef. Je zou kunnen concluderen dat er een 'evenwicht' zit tussen de twee uiteindes. Zo krijg je binnen een project pas een eindresultaat nadat je de producten van een brainstormsessie hebt gesorteerd.

Je kan als nutteloze hobby in een rustige omgeving to-dolijsten schrijven, maar ik geloof niet meer dat dit een goede optie is. Chaos heeft al sinds de oudheid grip op de mens, en zal die nu en nooit niet loslaten. We moeten dus juist vrede vinden in de wanorde en er gebruik van maken in de vorm van creativiteit. Pas dan is er ruimte voor het creëren van orde.

Zoals Nietzsche ooit schreef: *'Je moet toch chaos in jezelf hebben om een dansende ster te kunnen baren.'*

Omarm de chaos en vind harmonie

Chaos is ooit door de Grieken gedefinieerd als niets en is de basis van ons begrip van de wereld. Anno 2024 blijven crises en onzekerheden ons omringen, die ons doen beseffen dat chaos nooit ver weg is. Maar welke lessen kunnen we nu leren om chaos te accepteren? Het is van cruciaal belang dat we niet langer proberen chaos te ontwijken, maar leren te omarmen. Want chaos is geen vijand, maar eerder een natuurlijk fenomeen dat voortkomt uit de complexiteit van het leven zelf. Alleen hoe kunnen we de middenweg bewandelen tussen het omhelzen van chaos en het beheren van haar energie? Het heeft de kracht om zowel positieve als negatieve krachten te ontketenen, afhankelijk van onze reactie. Wat zijn de strategieën om deze beheersing in een wereld die nooit stilstaat te implementeren en zo zowel onze individuele als gezamenlijke vooruitgang te versterken?

Door Lizzy van Anrooij

Keer op keer heb ik in mijn leven al het pad van chaos doorkruist. Zo werd ik geconfronteerd met vele toetsen en presentaties die als obstakels voor me lagen. Mijn kledingkast transformeerde tot een ondoordringbaar oerwoud waarin ik urenlang kon dwalen op zoek naar dat ene T-shirt. Het lijkt erop dat er weinig verschil was tussen een slagveld en mijn bureau, aangezien ik vaak verstrikt raakte in een zee van notities en aantekeningen die voor mijn neus lagen. Zelfs mijn agenda was een chaos, pagina's volgeschreven met plannings en afspraken die me deden duizelen. Terwijl ik dacht dat ik de kunst van chaos onder de knie had, stapte ik in de metro waar de chaos op een geheel nieuw niveau werd getild. Alsof alle vorige chaoservaringen slechts voorbereiding waren op deze dagelijkse strijd om een zitplaats te bemachtigen.

Het vinden van een evenwicht tussen school, sport, orde en ontspanning was een uitdaging waar ik een tijdlang mee heb geworsteld.

Wat ik onlangs heb geleerd en me heb gerealiseerd, is dat chaos niet onoverwinnelijk is. Chaos kan zowel

positieve als negatieve gevolgen hebben: het hangt er alleen vanaf hoe je ermee omgaat. Net zoals de oude Griekse filosoof Heraclitus mij leerde dat alles in beweging is (panta rei- 'alles stroomt'), ontdekte ik dat mijn benadering van chaos ook dynamisch kon zijn. Dat was het moment waarop ik beseefte dat in plaats van chaos proberen te beheersen of te vermijden, ik ermee moest leren samenwerken. Juist in die samenwerking ligt de sleutel tot een betere omgang met het leven.

Met de wijze woorden van Heraclitus in mijn achterhoofd begon ik mijn chaos te structureren. Ik creëerde studieplannen om mijn schoolwerk behapbaar te maken. Mijn kledingkast onderging een ware metamorfose. Mijn bureau, dat ooit een slagveld was, lijkt nu meer op een georganiseerd compositieblad waarop mijn gedachten en ideeën in harmonie kunnen samenkomen. Muziek werd een rustpunt tijdens mijn chaotische reis.

Het vinden van een juiste balans was niet altijd even gemakkelijk, maar met toewijding ontdekte ik hoe ik ze allemaal effectief kon beheren.

Nadat ik mijn eigen chaos had getemd begon ik te graven in de diepte van de filosofie om hopelijk te begrijpen hoe anderen door de eeuwen heen met chaos

zijn omgegaan. Ik kwam hierbij het integrerende concept van serendipiteit tegen. Een idee waarbij de vinder iets onverwacht vindt wat bruikbaar/leuk/handig

Lizzy van Anrooij

is terwijl hij op zoek was naar iets anders. Zo heb ik eens in een restaurant toevallig een verkeerd gerecht besteld, maar het is nu mijn lievelingsgerecht geworden. Deze gebeurtenis die echt chaotisch was herinnert me er nu aan dat er altijd ruimte is voor verrassingen, die erg mooi kunnen zijn. Het ligt er alleen aan of wij deze accepteren.

Terug naar onze voorgangers en hoe zij omgaan met chaos. Na veel onderzoek ben ik achter de Japanse filosofie van 'Wabi-Sabi' gekomen (die afkomstig is van een boeddhistische leer). Het ziet esthetiek in imperfectie, tijdelijkheid en incompleetheid. Dit komt veel voor in de Japanse kunst. Kenmerken ervan zijn onder andere ruwheid, asymmetrie en bescheidenheid. Ik, een persoon die alles perfect wil doen, heb hiervan kunnen leren dat perfectie helemaal niet het doel is in ons leven, maar dat de onvolkomenheden in ons leven de ware essentie laten zien. Dit moment van inzicht heeft mijn kijk op het leven veranderd. Sinds kort ben ik perfectie los gaan laten waardoor ik meer van het leven kan genieten zoals het komt, met al zijn onvolkomenheden en verrassingen.

Daarna stuitte ik op het werk van de Libanees-Amerikaanse Nassim Nicholas Taleb. Een auteur, wetenschapper en filosoof die het idee van antifragiliteit introduceerde. Dat is de vaardigheid om chaos te transformeren tot positieve gelegenheden. Het leert ons om te gaan met dingen die we niet begrijpen en hoe we een wereld vol chaos kunnen tackelen. Zo ben ik chaos niet alleen maar gaan vermijden, maar zag ik het ook als een kans voor mijn eigen groei en ontwikkeling. Ik kan mijn weg tussen deze filosofische inzichten best goed vinden, en ik ontdekte dat zelfs de grootste denkers, zoals Friedrich Nietzsche en Jean-Paul Sartre, door tijden van chaos zijn gegaan. Zo schreef Nietzsche: 'Je moet toch chaos in jezelf hebben om een dansende ster te kunnen baren.'

Wat de sterren ons leren en wat Nietzsche probeerde te zeggen is dat chaos jezelf en anderen jarenlang kan verlichten. Door de uitdagingen van chaos aan te gaan en beter naar jezelf te kijken, kan het zomaar gebeuren dat jij degene bent die gaat stralen. Vind dus je licht en straal als een dansende ster aan de hemel! Een idee dat chaos niet iets is om bang voor te zijn, maar juist iets kan zijn wat je kracht zal geven.

Jean-Paul Sartre kwam met zijn existentialisme op ideeën van het creëren van eigen vrijheid en verantwoordelijkheid. Dit deed me realiseren dat wij zelf de schrijvers zijn van ons levensverhaal en dat gaf

mij de moed om gewoon mijn eigen pad te volgen, ondanks de chaos om mij heen.

In een voortdurend veranderende wereld ontdekte ik het allerbelangrijkste: ik moet de meester worden van chaos in plaats van erdoor overheerst te worden. Een reis waarbij je steeds wordt uitgedaagd om de krachten van wanorde te bedwingen. Chaos is onvermijdelijk, dus we moeten ermee omgaan. Je kan kiezen om het angstvallig te vermijden, maar je kan ook de stralende, dansende ster worden te midden van zijn draaiing. Zodra we dat doen, zien we dat in de schijnbare wanorde van het leven de mooiste momenten zich verschuilen. Ze zijn te vinden in imperfectie en onverwachte gebeurtenissen.

Terwijl ik mijn reis door chaos voortzet, wil ik iedereen meegeven dat het belangrijk is om een balans te vinden. We moeten blijven leren, ons aanpassen en evolueren, want 'alleen de sterksten zullen overwinnen', zoals Charles Darwin schreef.

Jonge Denker Lizzy op Radio 1

In 'De Nacht van EO' waren Lizzy van Anrooij en Florian Jacobs te gast. Sinds december vorig jaar is Lizzy een van de Jonge Denkers des vaderlands. Florian Jacobs, schrijver, filosoof en hoofdredacteur van *iFilosofie*, was een van de juryleden van die wedstrijd.

Beluister hier het interview:

Wouter Dieleman

Post-truth en pragmatisme

Er is chaos in waarheid. Sinds Nietzsche in zijn werk uit 1887 – *De genealogie van de moraal* – aantoonde dat ethiek, iets dat voorheen werd gezien als objectief, eigenlijk iets was dat door de geschiedenis heen veranderde en helemaal niet absoluut vastligt, heersen er gevoelens van angst over wat dit betekent voor ons, voor de mensheid. Na de publicatie van enkele postmoderne werken door onder andere Foucault en Deleuze over de onobjectiviteit in onze waarnemingswereld groeide deze spanning alleen nog maar, tot we nu in het tijdperk van de zogenaamde ‘post-truth’ zijn beland, ‘na de waarheid’.

Door Wouter Dieleman

Laten we allereerst kijken naar wat de hierboven genoemde filosofen precies dachten, om zo tot de aard van ons probleem te komen en de hoofdvraag van dit essay te beantwoorden: ‘Hoe moeten we naar ons leven en de werkelijkheid in het algemeen kijken, als die inderdaad niet absoluut vastliggen of objectief zijn?’

We beginnen onze reis naar de betekenis van waarheid in 1887, in wat nu Duitsland is. Toen publiceerde de Pruisische filosoof Friedrich Nietzsche (1844 – 1900) zijn onderzoek naar de herkomst van de moraliteit, dus naar wat wel of niet goed is om te doen. In de periode waarin het boek werd geschreven, dachten de meeste mensen dat de Bijbel absoluut bepaalde wat ethisch wel of niet correct was. De regels over de moraliteit die vanuit de kerk werden meegegeven, werden gezien als absoluut waar, de ethiek van het christendom was een absolute waarheid. Nietzsche stelt in dit werk echter dat wat over het algemeen wordt gezien als ware moraliteit, door de geschiedenis heen veranderd is. Dit betekent dat de waarheid van het christendom en zijn ethiek niet absoluut zijn. Dit idee gaf – en geeft – veel mensen een gevoel van onbehagen. Als opvattingen over goed en kwaad niet objectief zijn, zou dat dus betekenen dat iedereen gewoon mag doen wat die wil. De ethische blokkades die ons ervan weerhouden bepaalde handelingen uit te voeren, zijn volgens Nietzsche toch niet absoluut. Dit is de oorsprong van de angst voor de betekenisloosheid van de waarheid. De afschaffing van het absolute verbreekt de orde en structuur in het leven en denken van de mens, wat hen confronteert met een bepaalde betekenisloosheid of leegte in hun bestaan. Het post-truthtijdperk zorgt ervoor dat mensen oog in oog komen te staan met de afwezigheid van absolute betekenis in hun existentie.

Er ontstond in zekere zin chaos door het werk van Nietzsche over de moraliteit, omdat hij aantoonde dat de ethische regels van de mens niet vast stonden en dus, volgens sommigen, helemaal niks betekenen. Als er geen regels meer zijn, is iedereen in principe vrij om te doen wat ze zelf willen, waardoor er – en dit is voor een groot deel waar dat gevoel van onbehagen vandaan komt – chaos zou kunnen ontstaan.

In de twintigste eeuw werd er in Frankrijk doorgebouwd op het werk van Nietzsche door de postmoderne filosoof Michel Foucault (1926 – 1984). In zijn vroegere werken, zoals *Les mots et les choses: Une archéologie des sciences humaines* (1966), schied hij een beeld van zijn visie over de waarheid. Bepaalde waarheden – en dan voornamelijk over hoe we bepaalde dingen verklaren en categoriseren – zijn niet absoluut, maar verbonden aan

de historische periode en maatschappij waarin mensen leven. Dit legt Foucault uit met het begrip ‘psychische ziektes’. De termen die wij gebruiken om mensen met een bijzondere mentale gemoedstoestand te diagnosticeren, hebben we niet altijd gebruikt, maar zijn door de eeuwen heen veranderd.

Wat Foucault hier vervolgens over zegt, en wat hem tot een typische postmoderne filosoof maakt, is als volgt. De veranderingen in opvattingen over psychische ziektes waren niet een proces waarin we steeds dichterbij de absolute waarheid komen, maar al deze opvattingen waren binnen hun tijdperk echt waar. Onze manier van denken erover is niet per se verbeterd of dichterbij de absolute waarheid gekomen, het is simpelweg veranderd. Foucault gaat direct in tegen de ideeën van de verlichting over de wetenschap, dat deze zou toewerken naar steeds betere, absolute kennis. De verwerping hiervan, door het idee dat alle historisch-maatschappelijk bepaalde concepten niet objectieve, maar historisch-maatschappelijk bepaalde waarheden zijn, is kenmerkend postmodern en bovendien ook het tweede punt van chaos rondom waarheid dat ik wil bespreken.

Doordat Foucault in zijn theorieën de opvatting dat wetenschap naar absolute kennis toewerkt verwierp, opende hij een nieuw punt van discussie rond de waarheid. Waar is de wetenschap überhaupt goed voor als die ons niet naar ‘echte’ kennis kan brengen? Omdat wetenschap als iets heel belangrijks wordt gezien door de samenleving, geeft deze postmoderne verwerping mensen een ongemakkelijk gevoel.

Hier keert nogmaals de chaos terug. Foucaults epistemologische opvattingen zorgden er in zekere zin voor dat waarheid geen absolute waarde meer had, waardoor betekenis bijna niks meer voorstelde. Betekenis – in een vrij brede zin van het woord – is voor veel mensen datgeen dat hun leven orde of structuur geeft. Via concepten, begrippen en categorieën die over het algemeen worden gezien als ‘logisch’ of ‘voor de hand liggend’ wordt het leven betekenisvol gemaakt. De verwerping van de absolute waarheid van betekenis door de postmodernen wordt daardoor ervaren als het vernietigen van de structuur of orde in het leven van de mens.

Door niet over de vergaring van kennis na te denken als een proces van een steeds dichterbij de absolute waarheid komen, maar als het creëren van bruikbare concepten en informatie die ons kunnen helpen beter en/of gemakkelijker te leven, zouden we de onbehaaglijke gevoelens rond het post-truthtijdperk

kunnen verminderen. Dit idee van bruikbaarheid wordt meestal 'pragmatisme' genoemd. De Franse filosoof Gilles Deleuze (1925 – 1995) beschreef dit idee in zijn theorie over de filosofie, als de creatie van concepten in plaats van het vinden van ware kennis. Binnen het pragmatisme denken we niet over wetenschap als iets dat bepaalde waarheden ontdekt, maar als het scheppen van nieuwe concepten die als kennis gebruikt kunnen worden. Het maakt dus niet uit of de dingen die we denken te weten echt waar zijn, zolang de kennis binnen onze samenleving gebruikt kan worden om die samenleving te verbeteren en verder te ontwikkelen.

Hiermee hebben we het probleem van het nut van wetenschap opgelost. Maar hoe verhelpt dit pragmatisme onze angst voor de leegte van betekenis? Het antwoord is simpel: deze leegte moeten we zelf opvullen, om betekenis te geven aan ons leven op zo'n manier dat we ons verder kunnen ontwikkelen. We moeten zelf een concept van betekenis maken. Pragmatisme ziet ontwikkeling als iets dat zo belangrijk is dat het compenseert voor het feit dat de pragmatische kennis misschien niet absoluut echt is. Nuttigheid boven absolute waarheid en kennis dus.

In zekere zin probeer ik te zeggen dat we simpelweg moeten accepteren dat er chaos is, dat de structuren die al zo lang ons leven zin geven niet echt waarde hebben. Het zal ons – misschien helaas – niet lukken de chaos te verdrijven, en dus moeten we er maar mee leren leven. Het omarmen van de chaos door niet langer de waarde van orde en betekenis op te hemelen, is bijna de enige manier om rust te krijgen.

Hopelijk kan hiermee enigszins de orde in het doen en denken terugkeren. Als we onze obsessie met absolute waarde ook maar een beetje los kunnen laten, zal dat, denk ik, voor een drastische vermindering in negatieve gevoelens over chaos rond waarheid zorgen. Streef naar voortgang door pragmatisme, in plaats van naar het onbereikbare absolute.

De politiek van vruchtbaarheid

Een filosofie van sterilisatie

Suzanne Roes

'Gender- en vruchtbaarheidsvooroordelen hebben negatieve gevolgen voor iedereen. In haarscherpe analyses laat Suzanne Roes zien hoe stereotypen doordringen in ons denken en de medische praktijk.' – Trudy Dehue

184 blz. | € 19,95

En nu?

De mens als bedreigde diersoort

Jan Bransen

'We kunnen veranderen, we kunnen onszelf zien als debutanten, we kunnen vertrouwen, we kunnen ons toewijden, we kunnen gastvrij zijn. We kunnen onze eigen onwetendheid naar voren schuiven als een intellectuele deugd.' – Jan Bransen

288 blz. | € 24,95

Leven als stoïcijn

Of niet?

Gerard Boter & Floris Leest

Werkt een kalme houding altijd of mag je ook weleens flink boos worden? In *Leven als stoïcijn. Of niet?* verdiep je je samen met twee kenners in de filosofie van de stoïcijnen.

164 blz. | € 19,95

Iconische iconen

Karin Braamhorst

Wat betekenen iconen, waarom zijn ze zo fascinerend en wat vertellen ze ons vandaag de dag nog? Karin Braamhorst toont de duizelingwekkende rijkdom van deze traditie.

224 blz. | € 34,95

Denken in het donker met Chantal Akerman

Katrien Schaubroeck (red.)

Filmmaker Chantal Akerman (1950-2015) staat bekend om haar minimalistische stijl en confronterende realisme. In haar werk zet ze de chaos en de trauma's van het gewone leven centraal.

104 blz. | € 12,50

Schokeffecten

Filosoferen in tijden van klimaatverandering

Wouter Kusters

Wat gebeurt er als de toestand van de wereld echt tot je doordringt? Wouter Kusters beschrijft hoe je van blinde paniek filosofische paniek maakt.

364 blz. | € 29,95

ISVW KALENDER

APRIL

- 27-28 TIENDUIZEND POORTEN: ZEN
27-28 NIETZSCHE: DIONYSISCHE CHAOS
29-3 MEI KUNST, LICHAAM, CONTEXT
29-3 MEI STOÏCIJNSE WEEK

MEI

- 6-10 KLIMAATFILOSOFIE
18-19 HET LEVEN ALS REIS: EEN ODYSSEE OP AARDE
25-26 MASTERCLASS DENKEN BUITEN DE ORDE:
OORDELEN I

JUNI

- 8-9 TIENDUIZEND POORTEN V: BETREED DE TIEN-
DUIZEND POORTEN
22-23 HET LEVEN ALS REIS VI: HORIZON
22-23 DENKEN BUITEN DE ORDE: OORDELEN II

Colofon

iFilosofie is het gratis tijdschrift van de ISVW. Met een kleine donatie (vanaf € 5,-) draag je bij aan de voortzetting van *iFilosofie*.

DONEER

Hartelijk dank!

Abonneer je gratis op *iFilosofie*. Zo krijg je op het moment van verschijning de nieuwste editie in je inbox.

ABONNEER

Redactie

Florian Jacobs (hoofdredacteur)
Peter Huijzer (eindredactie)
Anne-Mathije Bogerd
Valerie Granberg
Willem Hein Hogerzeil
Puck Hoogenboom
Luc Horsten
Marthe Kerkwijk
Quintus Masius
Sanne Rombouts
Marah Rose Seremak
Joanne Rouwendal
Kim Schreier
Arthur Veenstra
Ruwan van der Vaart
Rogier van der Wal

© ISVW Uitgevers
Afbeelding omslag:
© Daniele Levis Pelusi
via Unsplash

Opmaak:
Henk Droog | Platland